

Господарський суд
Миколаївської області

ГОСПОДАРСЬКЕ СУДОЧИНСТВО
НА ТЕРЕНАХ МИКОЛАЇВЩИНИ:
від Ольвії до сьогодення

Господарський суд
Миколаївської області
1991–2011

*Якщо пошукаєш у книгах мудрості уважно,
то знайдеш велику користь для душі своєї.*

Нестор-літописець

Господарське судочинство на теренах Миколаївщини: від Ольвії до сьогодення

Миколаїв
«Іліон»
2011

УДК 351.743 (477.73)

ББК 67.97

Г 72

Г 72 **Господарське** судочинство на теренах Миколаївщини: від Ольвії до сьогодення / К. Л. Василяка, Т. Ю. Фортуна, Н. О. Агафонова, М. О. Мельник ; за ред. К. Л. Василяки. — Миколаїв : Іліон, 2011. — 124 с.

ISBN 978-617-534-052-3

Видання підготовлене до 20-ї річниці створення системи господарських (арбітражних) судів України. У книзі вперше висвітлюється історія становлення судочинства на теренах краю в епоху античності, в добу Середньовіччя, в часи виникнення й формування Миколаєва як потужного промислового центру. Особливу увагу приділено розвитку Державної арбітражної комісії Миколаївського облвиконкому, господарського суду Миколаївської області. Книга містить унікальні архівні документи та фотографії, що публікуються вперше.

Адресовано працівникам судів, представникам інших державних органів, юристам, політологам та всім, хто цікавиться історією Миколаївщини.

УДК 351.743 (477.73)

ББК 67.97

ISBN 978-617-534-052-3

© Василяка К. Л., 2011

© Господарський суд Миколаївської області, 2011

Шановні колеги!

У 1938 році створено Миколаївський обласний державний арбітраж (нині Господарський суд Миколаївської області). Значущість цієї події важко переоцінити, оскільки підставою його створення став інтенсивний розвиток виробничої інфраструктури Миколаївської області, що спричинило накопичення досить великої кількості господарських спорів.

Цей період нагадує про непросте становлення судової системи нашої країни. Кілька поколінь суддів та працівників судів самовіддано закладали фундамент судової влади, за що їм сьогодні наша дяка і пошана.

Упродовж існування державного арбітражу в УРСР постійно робилися спроби вдосконалити його структуру та діяльність, підвищити його роль у народному господарстві.

Оглядаючись на минуле, краще усвідомлюємо сучасне, відчуваємо потенціал, оцінюємо надбання, розуміємо вагу власних дій, шляхів і напрямків розвитку системи.

Історія господарських судів свідчить про особливе місце, яке вони завжди займали, та вказує на ту важливу роль, яку вони відіграють у державі нині.

Сьогодні система господарських судів — це дієва високопрофесійна спеціалізована судова ланка, здатна забезпечити одну з конституційних вимог щодо рівності всіх суб'єктів господарювання перед законом. Тому зміцнення і захист гарантованих Конституцією України прав і свобод людини, закріплених у правових нормах цінностей громадянського суспільства, забезпечення верховенства права та правопорядку — ваш повсякденний обов'язок, велика честь і відповідальність.

Упевнений, що суддівський корпус Господарського суду Миколаївської області завжди буде вірним складеній присязі, з честю виконуватиме свої обов'язки в ім'я законності, гуманізму, справедливості, захисту прав і свобод.

Вам є чим пишатися, є над чим працювати.

Твердо переконаний, що завдяки вашому професіоналізму, розуму та порядності ми пройдемо відповідальний шлях реформи та досягнемо спільної мети — підвищення ефективності судового захисту, довіри до судової гілки влади нашої держави.

Щиро дякую за самовіддану працю та від усього серця вітаю з 20-річчям утворення системи господарських (арбітражних) судів України. Бажаю всім працівникам Господарського суду Миколаївської області нових здобутків, міцного здоров'я, особистого щастя, добробуту та родинного затишку!

З повагою,
голова Вищого господарського
суду України

В.І. Татьков

ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

Про порядок введення в дію Закону Української РСР «Про арбітражний суд»

(Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 36, ст. 470)

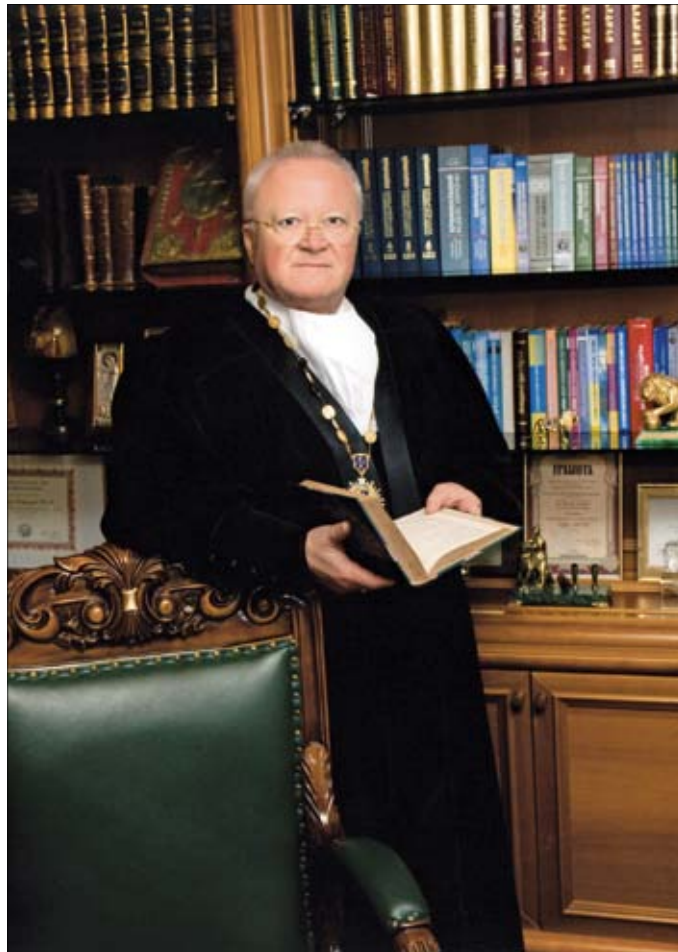
Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки постановляє:

1. Ввести в дію Закон Української РСР «Про арбітражний суд» (1142-12) з дня його прийняття.
2. Відповідно до Закону Української РСР «Про арбітражний суд» (1142-12) реорганізувати органи державного арбітражу в Українській РСР в систему арбітражних судів і затвердити їх штатну чисельність у кількості 1052 одиниць згідно з додатком.
3. До призначення голови арбітражного суду Кримської АРСР, голів арбітражних судів областей та м. Києва виконання їх обов'язків покласти на головного державного арбітра Кримської АРСР, головних державних арбітрів областей і м. Києва.
4. Доручити Комісії Верховної Ради Української РСР у питаннях законодавства і законності до 20 червня 1991 року внести на розгляд Верховної Ради Української РСР проект Арбітражного процесуального кодексу Української РСР.
5. До прийняття Арбітражного процесуального кодексу Української РСР зберегти діючу підвідомчість господарських спорів.
6. При вирішенні господарських спорів арбітражні суди Української РСР керуються законодавчими актами Української РСР, які не суперечать Закону Української РСР «Про арбітражний суд» (1142-12).
В разі відсутності республіканських законодавчих актів з тих чи інших питань арбітражний суд в своїй діяльності застосовує законодавчі акти СРСР, якщо вони не суперечать Конституції Української РСР (888-09), Декларації про державний суверенітет України (55-12) та законам Української РСР.
У встановлених Законом випадках арбітражні суди Української РСР застосовують також законодавство інших держав.
7. Кабінету Міністрів Української РСР:
до 1 серпня 1991 року розробити, затвердити і ввести в дію схему посадових окладів працівників арбітражних судів.
Тимчасово, до розробки схеми посадових окладів, зберегти діючі порядок, розміри і умови оплати праці арбітрів, спеціалістів та інших працівників арбітражних судів;
до 1 грудня 1991 року подати на розгляд Верховної Ради Української РСР пропозиції про приведення республіканських законодавчих актів у відповідність із Законом Української РСР «Про арбітражний суд» (1142-12);
привести рішення Уряду республіки у відповідність з цим Законом, а також забезпечити перегляд і скасування міністерствами і відомствами Української РСР їх нормативних актів, що суперечать названому Закону;
передбачити на 1992 та наступні роки виділення необхідної кількості транспорту, комп'ютерної та обчислювальної техніки, інших матеріально-технічних ресурсів для забезпечення діяльності арбітражних судів Української РСР;
разом з Урядом Кримської АРСР, виконавчими комітетами місцевих Рад народних депутатів виділити у II півріччі 1991 року арбітражним судам Української РСР службові приміщення, необхідні для їх розміщення та функціонування.
8. Доручити Президії Верховної Ради Української РСР за поданням Вищого арбітражного суду Української РСР до 1 вересня 1991 року затвердити Положення про кваліфікаційну атестацію та кваліфікаційні категорії арбітрів і спеціалістів арбітражних судів Української РСР.

Голова Верховної Ради Української РСР
м. Київ, 4 червня 1991 року
№ 1143-XII

Л. КРАВЧУК

Шановні колеги!

Від імені колективу та від себе особисто вітаю вас з нагоди 20-ї річниці створення системи господарських судів України!

Суд є найбільш давньою інституцією людського суспільства. Весь процес розвитку людської спільноти сповнений прагнення до створення справедливого, неупередженого суду. Суспільство завжди покладає великі надії на людей, від яких залежать конституційні гарантії реалізації принципу верховенства права, реальний захист у правосудді прав і свобод людини. Наявність у країні спеціалізованої системи господарських судів — це визнання державою їхньої ролі в розбудові правового суспільства та їхньої добросовісної праці в інтересах права й законності.

З нагоди цієї визначної події бажаю вам здоров'я, успіхів у подоланні труднощів сьогодення, нових звершень та вагомих досягнень у справі подальшого становлення і розвитку господарських судів України!

Голова
Одеського апеляційного
господарського суду

В.С. Балух

Шановні судді та працівники господарського суду!

Прийміть найщиріші вітання з нагоди відзначення 20-ї річниці від дня створення в нашій державі єдиної системи господарських судів.

Господарське судочинство дедалі більше відіграє важливу роль в утвердженні верховенства права та розвитку України як демократичної правової держави. Саме від вас, служителі Феміди, великою мірою залежить зміцнення законності та правопорядку в суспільному житті. Ваша наполеглива праця є прикладом вагомого внеску до зміцнення економічного фундаменту України, до створення оптимальних умов для функціонування найважливіших підприємств нашого регіону.

Миколаївщина має потужний промисловий потенціал. Сьогодні, коли майбутнє області вбачається в її ефективному соціально-економічному розвитку, особливого значення набувають дії високопрофесійних суддів господарського суду, спрямовані на забезпечення прав та законних інтересів усіх суб'єктів господарської діяльності.

У цей святковий день я висловлюю вам, шановні працівники господарського суду, особисту подяку за професіоналізм та відданість справі, якій ви присвятили своє життя. Щиро зичу вам здоров'я й добробуту, енергії і наснаги, миру і злагоди, плідної праці задля процвітання української держави.

Голова Миколаївської обласної
державної адміністрації

Микола Круглов

Дорогі колеги!

Відзначення на найвищому державному рівні 20-ї річниці від дня створення господарських судів України — свідчення особливої ролі судів у зміцненні законності і правопорядку, найкраще підтвердження вагомого внеску суддів та працівників господарських судів у розбудову України як правової держави.

Закони, увібравши в себе тисячолітній досвід народу, є найвищим проявом людської мудрості. Недаремно грецький філософ Геракліт казав: «За закон народ повинен битися, як за міську стіну». Ось чому прагнення захищати інтереси держави, права і свободи людини й громадянина є почесним конституційним обов'язком, який кожен з нас виконує в ім'я утвердження суспільної злагоди та верховенства права в нашій державі.

Щиро бажаю суддям, працівникам апарату суду, нашим ушлявленим ветеранам міцного здоров'я, невичерпних духовних сил, добробуту, успіхів. Нехай людська шана, повага й довіра стануть гідним орієнтиром у вашій нелегкій, але надзвичайно важливій праці.

Голова господарського суду
Миколаївської області

Костянтин Василяка

ДП «Науково-виробничий комплекс газотурбобудування «Зоря-Машпроект»»

Більше півстоліття назад у Миколаєві було засноване одне з найпотужніших турбобудівних підприємств України — ДП НВКГ «Зоря-Машпроект». Завод спеціалізується на виробництві дослідних і серійних газотурбінних установок для суден світового флоту.

Сьогодні ми щиро дякуємо колективу господарського суду Миколаївської області — державної установи, на яку закон покладає здійснення правосуддя в господарських відносинах. Команду суду завжди відрізняли професіоналізм, висока відповідальність, людяність і вірність закону. Багаторічна співпраця із господарським судом дає можливість переконатися: суддівська мантия в Україні — у першу чергу ознака високого обов'язку захищати права людини, підприємств, установ і організацій.

ДП НВКГ «Зоря-Машпроект» щиро вітає колектив господарського суду Миколаївської області з 20-ю річницею створення системи господарських судів України! Бажаємо всім суддям і працівникам апарату суду професійної наснаги й нових досягнень у нелегкій праці в ім'я законності, справедливості, гуманізму, захисту прав і свобод людини.

Генеральний директор ДП НВКГ «Зоря-Машпроект»

Андрій Хоменко

ДП «Миколаївський морський торговельний порт»

Миколаївський морський торговельний порт — один із найстаріших портів України та найважливіший її транспортний вузол. Сьогодні підприємство посідає провідне місце в галузі морського транспорту України, надаючи повний спектр послуг з перевезення різних видів вантажів в експортному, імпортному, транзитному напрямках і в каботажі.

Підприємства краю успішно розвивають зв'язки з іноземними партнерами — судна, що виходять із порту, направляються до всіх країн світу. Активізація зовнішньоекономічної діяльності дедалі більше вимагає забезпечення умов, за яких ринкові відносини сприятимуть успішному соціально-економічному розвитку Миколаївщини. На наш погляд, надзвичайно важливою у створенні комфортного середовища для життєдіяльності громади є роль господарського суду Миколаївської області, який допомагає і порту, і ряду інших підприємств успішно розв'язувати найскладніші господарські спори.

Державне підприємство «Миколаївський морський торговельний порт» щиро вітає працівників господарського суду з ювілейною датою створення системи господарських судів! Ми висловлюємо свою вдячність та бажаємо всім вам міцного здоров'я, злагоди, творчої наснаги й нових здобутків у благородній справі служіння українському народові.

Начальник
ДП «Миколаївський морський торговельний порт»

Василь Іванюк

ТОВ СГП «НІБУЛОН»

Наша компанія є частиною України. Ми пишаємося тим, що живемо і працюємо на Батьківщині, інвестуючи величезні кошти в її економіку. Сьогодні ТОВ СГП «НІБУЛОН» — незаперечний лідер аграрного ринку, потужний національний інвестор та експортер сільськогосподарської продукції у більш ніж 60 країн світу.

«НІБУЛОН» є однією з небагатьох в Україні великих компаній, яка, незважаючи на будь-які перешкоди на шляху її розвитку, має стабільний та прозорий бізнес. Цим великою мірою ми завдячуємо представникам судової влади. Господарський суд Миколаївської області, чия діяльність спрямована на захист прав суб'єктів господарської діяльності, є частиною нашої історії, нашого успіху, адже завдяки професійним діям суддів ми завжди знаходили з партнерами порозуміння щодо найскладніших спірних питань.

Верховенство закону і права — одна з необхідних умов успішного функціонування всіх елементів ринкового механізму в Україні. З цього погляду, роль господарського суду Миколаївської області в розбудові вітчизняної економіки є справді неocenною. Тільки за умов дотримання та зміцнення законності і правопорядку в господарській діяльності регіону є можливою ефективна робота підприємств області на користь держави.

Щиро вітаємо вас, працівники господарського суду Миколаївської області, з 20-ю річницею створення господарських судів України! Ми вдячні вам усім за гідну співпрацю — задля досягнення майбутнього, якого ми всі бажаємо для України так само, як бажаємо для кожного з нас!

Генеральний директор ТОВ СГП «Нібулон»

Олексій Вадатурський

ДП «Дельта-лоцман»

Державне підприємство «Дельта-лоцман» — одне з найпотужніших підприємств морської галузі України. Підприємство засноване з метою забезпечення безпеки мореплавства, охорони життя людини на морі та навколишнього середовища відповідно до міжнародних угод і конвенцій, а також упорядкування діяльності розрізнених лінійних та портових лоцманських служб України в Північно-західній частині Чорного моря.

Сталі гарантії для захисту прав та інтересів ДП «Дельта-лоцман», які є, безсумнівно, великою часткою нашого успіху, створює система спеціалізованих господарських судів України. Наше підприємство одним з перших у морській галузі відчувало ефективність господарського судочинства. Доступність, справедливість, неупередженість, оптимальність строків прийняття судових рішень, об'єктивність і законність правосуддя — ось ті характеристики, на які заслуговують господарські суди і в першій, і в апеляційній, і в касаційній інстанціях.

Шановні представники господарського суду Миколаївської області! З нагоди 20-ї річниці створення системи господарських судів України прийміть найщиріші вітання й побажання добра, енергії і наснаги, вірного служіння ідеалам добра і справедливості. Хай не зрадять вас витримка та сила духу, не вичерпується джерело оптимізму, а професійні успіхи будуть вашими постійними супутниками в житті!

Генеральний директор ДП «Дельта-лоцман»

Олександр Голодницький

ТОВ «Миколаївський глиноземний завод»

Миколаївський глиноземний завод — провідне підприємство алюмінієвої галузі України та одне з найбільших в Європі підприємств кольорової металургії із сучасним обладнанням. Завод спеціалізується на виробництві металургійного глинозему. Надходження іноземної валюти в економіку держави має суттєве значення для розвитку українського виробництва, отже, близько 90% своєї продукції наше підприємство експортує в інші країни.

Запорукою успіху зовнішньоекономічної діяльності заводу є законність і дисципліна в господарській сфері, які на високому професійному рівні забезпечує господарський суд Миколаївської області. Ми глибоко вдячні колективу суду за принциповість, увагу й досвід, направлені на досягнення консенсусу між заводом та його найважливішими партнерами.

З нагоди професійного свята — 20-ї річниці створення системи господарських судів України — щиро вітаємо всіх працівників господарського суду. Бажаємо міцного здоров'я, великого людського щастя вам і вашим родинам, професійної наснаги й нових досягнень. Нехай у ваших оселях завжди панує мир та злагода!

Генеральний директор ТОВ «Миколаївський глиноземний завод»

Юрій Овчинніков

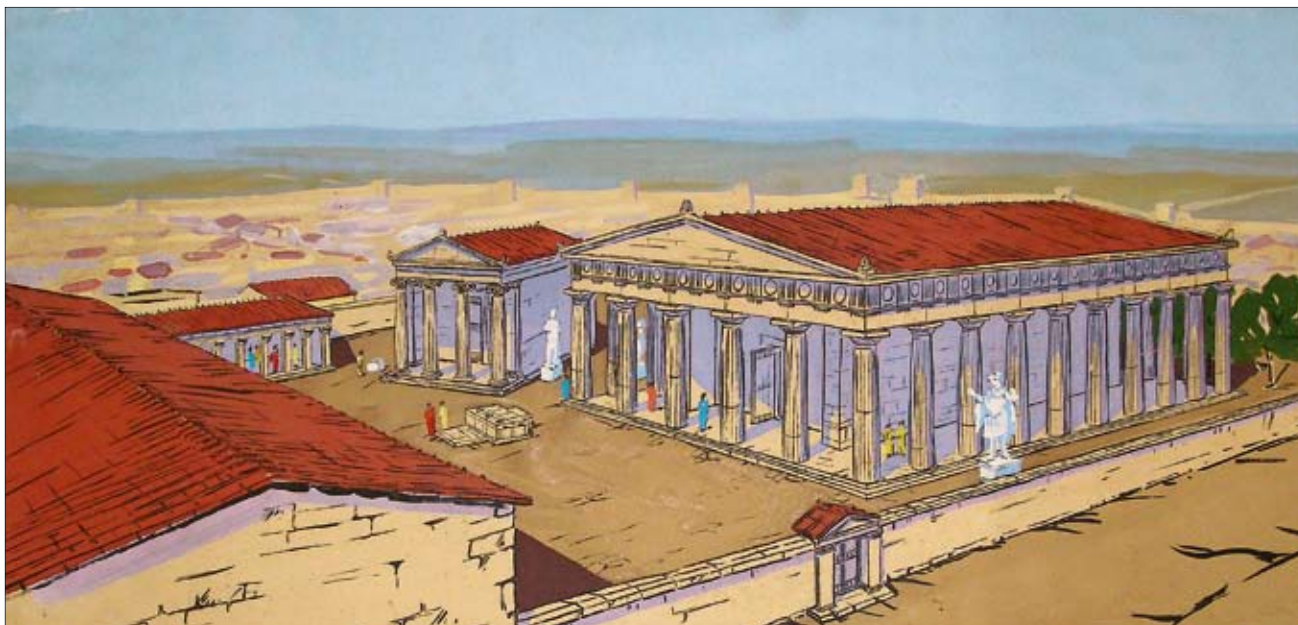
Ольвія. Перші прояви судочинства

Ольвія (у перекладі з грецької – «щаслива, багата») з моменту свого виникнення в VI ст. до н. е. стає одним із перших головних форпостів грецької колонізації Північного Причорномор'я. Заснована вихідцями з Мілету, Ольвія в кращі часи свого існування мала до 20 тис. населення й була одним із найбільших міст у тогочасній Східній Європі.

Реконструйоване зображення Теменосу

Розташування міста-полісу в гирлі річки Південний Буг (греки називали її Гіпанісом) було зумовлене двома чинниками. По-перше, це місце було надійною стоянкою для кораблів — вони були захищені від вітрів. По-друге, такі потужні водні артерії, як Дніпро та Південний Буг, давали змогу еллінам підніматися проти течії в глибину материка та освоювати нові землі, налагоджувати торговельні відносини.

Сучасна Ольвія — Національний історико-археологічний заповідник у селі Парутине Очаківського району Миколаївської області. До складу заповідника входить острів Березань, де існувало найдавніше в Північно-

му Причорномор'ї давньогрецьке поселення, засноване в VII столітті до н. е. Острів розташований у Чорному морі, у 12,8 км на південний захід від м. Очакова.

Грецькі міста-колонії в Північному Причорномор'ї в античну епоху

Один із жертвників. Перед початком зборів жерці приносили в жертву богам ягня та просили їх сприяти добрим дебатам

Головний олтар у формі хреста перед храмом Аполлона

Агора. У центрі Верхнього міста знаходилась головна площа — Агора. На ній проходили народні збори, вона була місцем торгівлі. Навколо Агори розташовувалися будівлі, де розміщались органи управління містом

Фрагмент житлового будинку

Житловий квартал

Незважаючи на глибоке соціальне розшарування й класову структуру суспільства, у полісі на початку IV ст. до н. е. панував демократичний режим. Проте Ольвія була рабовласницькою республікою. Політичний устрій полісу відображав насамперед інтереси громадян-землевласників, чії права раніше обмежувалися, а не всього вільного населення міста.

Витримавши 331 року до н. е. облогу з боку тридцятитисячного війська Зопіріона (одного з полководців Олександра Македонського), Ольвія досягла найвищого за всю свою історію розквіту. Тривалий час місто мало відчутний вплив на суспільно-економічний розвиток Північного Причорномор'я.

Як свідчить М.В. Скржинська («Будні і свята Ольвії»), вищим законодавчим органом державної влади в Ольвії були народні збори, які скорочено називалися «Народ». Раби, чужоземці й жінки не мали права брати участь у владних органах. Збори, що відбувалися за участю лише повноправних громадян міста (греків віком від 25 років), вирішували найважливіші питання державної діяльності, видавали закони про грошовий обіг, приймали постанови про звільнення від мита, надавали привілеї або громадянські права іноземцям.

Щорічно народні збори обирали Раду міста, яка контролювала роботу органів виконавчої влади та здійснювала підготовку й попередній розгляд рішень зборів міської общини.

Виконавча влада в Ольвії належала магістратурам — виборним колегіям, окремим посадовим особам, магістратам, що обиралися на народних зборах терміном до одного року. Магістратури відали фінансами, судовими установами, військовими справами тощо. Вищою магістратурою була колегія архонтів (5 осіб), що керувала всіма іншими колегіями та контролювала стан фінансів, випуск грошових знаків. Окрім колегії архонтів, фінансовими справами опікувалися колегія Семи й колегія Дев'яти. Нагляд за порядком на ринку, за якістю товарів здійснювали агораномі. Номофілаки контролювали дотримання законів. Військовими справами відали архонти

і стратеги. За порядок у місті відповідали астиноми. Правовими питаннями займалася колегія продиків (юристів).

Як зазначає О.А. Гавриленко («Судові органи античних полісів Північного Причорномор'я») з IV ст. до н. е. в Ольвії поширюється афінська модель системи судових органів. Засновником запровадженої в місті-полісі судової моделі вважають першого голову Афінського суду Солона (VI ст. до н. е.), який суттєво реформував афінське право. На підставі матеріалів, знайдених у ході археологічних розкопок ольвійського суду (дікастерію), можна дійти висновку: античний поліс на березі Бузького лиману мав досить складний, розвинений судоустрій.

Дікастерій, або «суд присяжних» (в Афінській державі аналогічний орган іменувався гелісеєю), був головною судовою установою Ольвії. Двоповерхову будівлю суду, розташовану в центрі полісу, було досліджено 1969 року при розкопках агори. І.Т. Кругликова («Антична археологія») зазначає, що дікастерій займав площу у 827 кв. м. Його центральний вхід вів у великий внутрішній двір, оточений із півночі та сходу дванадцятьма приміщеннями, в яких одночасно могли слухатися декілька судових справ.

Суд, без сумніву, відігравав важливу роль у державному житті Ольвії — усі, навіть дрібні, суперечки ольвійці звикли вирішувати шляхом судових позовів. У судочинстві брали участь судді (дікасти та геліасти), обвинувачені, свідки. Судові засідання проходили у будь-які дні, крім святкових та тих, що вважалися особливо важкими. У нещасливі дні судили тільки вбивць.

Право на звернення до суду мали лише повнолітні та повноправні громадяни Ольвії або мешканці інших міст, що отримали ольвійське громадянство. Жінки, неповнолітні та близькі родичі не мали права свідчити в суді. Головами декількох відділень суду, що спеціалізувалися на певних питаннях, були державні посадові особи, пе-

реважно архонти. Суддів до дікастерію обирали шляхом жеребкування з мешканців міста, яким виповнилося 30 років.

Усі записані свідчення разом з іншими документами поміщали до спеціальної посудини — ехіну, виготовленого з глини або з бронзи. Ехін запечатували й відкривали тільки під час судового засідання.

Як свідчать С.Д. Крижицький та Н.А. Лейпунська («Ольвія»), при розкопках ольвійського дікастерію було знайдено близько 550 невеликих глиняних жетонів, частина яких мала отвори в центрі. Сьогодні їх інтерпретують як псефи, що використовувалися для голосування.

Приміщення дікастерію для судового процесу також обирали шляхом жеребкування. У день

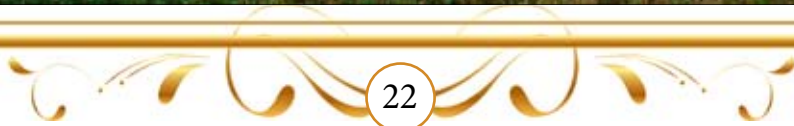
Реконструйоване зображення вулиць Ольвії

Залишки колон храму Аполлона

Стежками історії.
Судді господарського суду Миколаївської області
на екскурсії в Національному історико-археологічному
заповіднику «Ольвія»

Основні напрямки торгівлі Ольвії у VI-IV ст. до н. е.

судового засідання присяжні збиралися в одному із приміщень, де кожен, пред'явивши металеву або дерев'яну табличку зі своїм ім'ям, отримував псефи. На початку засідання перед головою та секретарем ставили єхіни та урну для голосування. Присяжні сиділи на лавках. Більшість процесів проходило публічно — за мотузкою, що відокремлювала присяжних від іншої частини залу, стояли друзі, родичі та знайомі позивача й відповідача.

Судовий процес в Ольвії мав змагальний характер. М.В. Скржинська («Будні та свята Ольвії») зауважує, що судові засідання починалися, як правило, з молитви богам та, імовірно, ритуалу жертвоприношення. Потім секретар викликав позивача і відповідача, просив їх назвати свої імена та читав текст скарги. Після цього на спеціальне підвищення (бему) виходив обвинувач і виголошував промову, слідом за ним виступав обвинувачений. Часто тексти промов за певну плату заздалегідь складав логограф — людина, досвідчена в законодавстві та риториці. Оратор заучував текст промови напам'ять і проголошував її від свого імені. На засідання не забороня-

лося запросити синегора — громадянина, який захищав позивача або відповідача й говорив замість них. Славнозвісні античні оратори Лісій, Ісократ, Демосфен отримували великий прибуток від такої діяльності. Для кожного виступу відводився певний час, який вимірювали за допомогою водяного годинника-клепсидри.

Цікаві факти з історії давньогрецького судового процесу наводить О.А. Гавриленко («Стадії процесу в античних державах Північного Причорномор'я»): після виступів позивача та відповідача з дозволу суду допускалися «репліки» сторонніх осіб на підтримку однієї зі сторін. Такі промови називалися девтерологіями. Крім того, в античних державах Північного Причорномор'я існувала така форма захисту, як параклетія. До неї удавалися в разі, коли власний захист сторони міг, з більшим або меншим успіхом, досягти головної мети — переконати суддів у своїй правоті. Параклет міг говорити лише про факти, які не увійшли до показань свідків. Найчастіше він просто характеризував позивача або відповідача з позитивного боку.

Після закінчення всіх промов судді (дікасти) приступали до псефікесидії — таємного голосування жетонами. Цілі псефи кидали до урни для виправдання підсудного, просвердлені — для засудження. Після закінчення голосування підраховувалася кількість цілих та просвердлених псефів. Відповідно до

Судді господарського суду Миколаївської області в Ольвії,
на території Верхнього міста

результату голова оголошував вирок, виконання якого було останньою стадією судового процесу й покладалося на магістратів. Відповідач вважався виправданим при рівній кількості голосів. Найвідомішою в історії псефіксесидією є голосування афінського народу на суді великого філософа Сократа 399 року до н. е. За результатами голосування за смертну кару проголосували 280 проти 220 присяжних.

За часів Ольвії сусідами еллінів були скіфські племена, відносини з якими не складались, оскільки скіфи вважали ці землі своїми. Однак незабаром ольвійцям удалося налагодити стосунки із сусідами. Греки почали виготовляти товар, який цікавив і повністю влаштовував скіфів. Таким чином в Ольвії зародилися торговельні відносини, що протягом століть формували ділові звичаї народів.

Ольвія проіснувала майже тисячу років. В історії полісу було все — і стрімкі зleti, і болючі падіння. У період правління римського імператора Септимія Севера (193–211 рр. н. е.) місто навіть увійшло до складу Римської провінції Нижня Мезія. У III столітті Ольвію зруйнували готи (східногерманські народи), а на початку IV століття гуни (східноєвропейський народ II–VI ст.) остаточно знищили решту поселень.

Руйнування Ольвії символічне, оскільки поліс занепав разом з античною цивілізацією, яка його породила. Проте вагомість внеску грецького міста до світової культурної й політичної спадщини нині важко переоцінити. Саме за часів існування полісу почалося формування правової системи, яка сьогодні є основою принципів правової держави.